

QƏLBİ İLƏ, SÖZÜ İLƏ ZƏNGƏZURLU HİDAYƏT

Məslək sahibi

"Mən belə dünyada göz açmışdım - təbiətə, insana, kitablara vurula-vurula, hər-dənbir nəzmlər qoşa-qoşa təsəvvür etdiyim, anladığım və anlamadığım dünyada öz yerimi axtarırdım, daha doğrusu, öz yerimi tutmaq üçün çırpınırdım, bilirdim ki, o yer mənə bronlaşdırılmayıb, amma o yer mövcuddur, iddialar sayısız-hesabsızdır, sadəcə vaxtında gedib ora çatmağa can atırdım...". O, böyük çətinliklərlə, yolları yora-yora axtardığı yeri tapdı. Meğri stansiyasından qatara minib İrəvana gedənədə isə yolu daha da aydınlandı, qarşısında Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbi mühitinin, teatrının intibahına xidmət etmək üçün meydan açıldı. Bu meydana atılmaq, ayağına dəyən daşların ağrısına dözmək, maneələrə sinə gərmək lazım idi. Və o, bunu bacardı. "Sovet Ermənistanı" qəzetinin redaktoru Həbib Həsənovun "Bizdə işləmək istərdiniz?" sualına "Əlbəttə!", - deməklə çoxdankı arzusunu gerçəkləşdirdi və üzü aydınlığa doğru uzun bir yola çıxdı. Bu çətin, mürəkkəb, bəzən sevinci, bəzən iztirablı yollarla irəliləmək isə o qədər də asan başa gəlmədi...

Arzuların qatarında...

Görkəmli şair, dramaturq, nasir, publisist, ictimai xadim Hidayət Orucov... O, 1944-cü ildə qədim Oğuz yurdu Zəngəzur mahalının Meğri rayonunun ən böyük kəndlərindən olan Maralzəmidə dünyaya gəlmişdir. Atası Xudaverdi kişi çox səhmətək, ailəcanlı insan idi. Sadə bağban olsa da, övladlarının təhsil almasını üçün əlindən gələni əsirgəməmişdi. Lakin ailənin sonbeşiyi Hidayət hələ kiçik yaşlarında ikən atasını itirmiş, dörd oğlan, üç qız övladı olan çoxuşaqlı ailədə anasının himayəsində böyümüşdür. İkinci Dünya müharibəsinin faciələrindən tutmuş, erməni cinayətlərinin, deportasiyaların, soyqırımların şahidi olmuş bu mərd Azərbaycan qadını övladlarını qeyrətlə boya-başa çatdırmış, oxutmuş, həyat yoldaşının vəfatından sonra bu böyük ailəni idarə etmişdi. Özü yazı-pozu bilməsə də, övladlarının təhsil almasını üçün hər çətinliyə qatlaşmışdı. Həyatının keşməkeşlərini, iç dünyasında yaşatdığı xatirələri, ağrı-acıqları, təəssüfləri, eyni zamanda qətiyyətini nəzmə çəkən şair yazır:

Mən ata görmədim uşaqlığımdan,
Anam atam oldu, həm anam oldu.
Ya da süzülədi yanaqlarımdan,
Ümidlər, arzular ilhamım oldu.

Şiş buynuzlu dağlarında izlərim qaldı -
Yellər, sellər çox çarpışdı, poza bilmədi.
Min bir rəngli yuxu gördüm, yollar saraldı,
El yığışdı, bu yuxumu yoza bilmədi.

Gənc şair ata-baba yurdu olan Zəngəzurun qarlı zirvələrinin, ayna sularının, sal qayaların, güllərin-çiçəklərin etri hopmuş saf, təmiz havasının həsrətini çəkirdi:

...Gərək kəndimizdən çıxmayaydım heç,
Çapa verməyəydim beş-on şeirim,
Özüm isidəydim öz nəfəsimlə
Öz doğma yurdumu, doğma yerimi
Gərək öz dağımın yelli sazında,
Gərək öz bağcamın ilkin yazında,
Axaşdı üzümün alınının tərini,
Onda itərdimi babamın qəbri,
Onda çatlardımı atamın qəbri...
Gərək kəndimizdən çıxmayaydım heç!

"Sovet Ermənistanı" qəzetindən İrəvan Teatrına

1921-ci ildən nəşr olunan "Sovet Ermənistanı" qəzeti həftədə üç dəfə çıxırdı. "Rəncbər" (1921-1922), "Qızıl Şəfəq" (1929-1937),

Hidayət dram əsərləri Milli Akademik Dram Teatrında, S.Vurğun adına Akademik Rus Dram Teatrında, C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrında, Gənc Tamaşaçılar Teatrında, ölkəmizin digər dövlət teatrlarında, Ankara Bələdiyyə Teatrında, Ç.Aytmatov adına Qırğızistan Rus Akademik Dram Teatrında və bir çox başqa peşəkar səhnələrdə uğurla tamaşaya qoyulmuşdur.

Bu, mübarizliyin, dəyanətin göstəricisi idi ki, Səməd Vurğun adına Aldərə kənd orta məktəbini qızıl medalla bitirdikdən sonra Hidayət Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) filologiya fakültəsinə daxil olmuş, ali təhsilini müvəffəqiyyətlə başa vurduqdan sonra isə doğma kəndində ilk təhsil aldığı məktəbdə müəllimliyə başlamış, eyni zamanda məktəbin müdiri vəzifəsində işləmişdir. Yüksək yaradıcılıq qabiliyyətinə, ensiklopedik biliyə malik olan Hidayət gənc yaşlarında bədii yaradıcılıqla məşğul olur, şeir, öçerk və ədəbi portretlər yazır, yazılarını çap olunmaq üçün "Sovet Ermənistanı" qəzetinə göndərirdi. 1966-cı ildə redaksiyadan aldığı iki-üç cümlədən ibarət kiçik bir məktub isə həyatında böyük dönüş yaratdı. 21 yaşlı Hidayət İrəvana, "Sovet Ermənistanı" qəzetinin redaksiyasına işə dəvət edirdilər...

Meğri stansiyasından yola düşən qatarda səhəri çimirdən açdı, doqquz saatlıq yol ona sanki heç bitməyəcək kimi gəlirdi. Haradan biləydi ki, sözlə ifadə olunmayan, böyük həyəcan, nigarəngilliklə mindiyi qatar elə arzularının qatarıdır, onu qəlbinin dərinliklərində saxladığı xəyallarına qovuşduracaq. Daha şeirlərini, öçerklərini poçtla göndərərək intizarla çap olunmasını gözləməyəcək. Qəzetin redaktoru onu ədəbi işçi vəzifəsinə təyin etdi: "Redaksiyamıza göndərdiyiniz yazılar oxuyuruq. Əlbəttə, hamısını çap etməyə imkanımız olmur. Səndən jurnalist çıxar - öz üzərində ciddi işləsən... Hələlik ədəbi işçi vəzifəsində işləyəcəksən. Qəzetdə yaradıcılıq işinə keçmək üçün adətən korrektorluqdan başlayırlar. Məncə, ədəbi işçi işləyəcək işləyə də korrektorluqunu öyrənə bilərsən".

Təxminən iki ay yarım sonra Hidayət hər cığır yola döndərəcək, yüksək zirvələrə çatmaq enerjisi ilə arzularının qanadında İrəvana yola düşdü. Yazıb-yaratmaq həvəsi hər şeyi üstələmişdi, onu İrəvanda yaşamaq üçün nə ev, nə də pasport qeydiyyatı maraqlandırirdi. Yalnız qısa müddətdə həyatında baş verən bu dəyişikliyin yuxu olmadığını, çoxdankı arzusunu gerçəkləşdiyinə inanmaq istəyirdi. Bir tərəfdən isə "Zəngəzur" qatırı Meğridən uzaqlaşdıqca, sevinclə, böyük ümidlərinə həqiqətə çevirmək məqsədilə tərk etdiyi doğma el-obasının hər qarışı, dağı-daşı üçün elə indidən darıxırdı. Sonralar şeirlərində qoynunda böyüdüüyü, buradan həyatı atdığı, uşaqlıq illərini xatirəsini özüdə yaşadan, yağışında islanıb, günəşində qaraldığı Maralzəmini, Meğrini böyük məhəbbət, sevgi ilə, həm də həsrətlə vəsf edirdi:

nət məbədinə rəhbərlik etdi. Bu sahədə təcürübəsi olmayan Hidayətin namizədliyini dəstəkləməyən, "gəncdir, bu cür mürəkkəb kollektivdə nə edə biləcək?" deyənlər də az deyildi. Hidayət Orucov bu barədə yazır: "Mən teatra rəhbər təyin olunanda teatr həqiqətən də acınacaqlı vəziyyətdə idi. Hətta teatrın bir çox aktyorları - Zenfira Əliyeva, Aydın Şahsuvarov, Hacı İsmayilov, Ramiz Məlikov, Hacı Xəlilov, Qurban Ələkbərov və başqaları artıq teatrdan getmişdilər. Dörd - beş aparıcı aktyorun isə, necə deyirlər, artıq çəmodanı əllərində hazır idi. Hətta Tariyel Qasımov evini Bakıya dəyişmişdi. Təyin olunduğu ilk günlərdə rejissor, aktyor, texniki heyətin əsas üzvləri ilə təklidə ətraflı söhbət etdim, problemin haradan, nədən qaynaqlandığını öyrənməyə çalışdım. İşçilərin xasiyyətini, kollektiv yaradıcılıq imkanlarını, teatrın təsərrüfatını diqqətlə öyrəndim və işə başladım".

Qısa müddət ərzində teatrın qastrol xəritəsi getdikcə genişlənməyə başladı. Tiflis, Gəncə, Naxçıvan, Rustavi, Lenınkan (Gümrü), Kirovakan (Qarakilsə) və digər yerlərə ardıcıl səfərlər, paralel qastrollar təşkil olundu. Artıq teatrın nə tamaşaçı, nə də qastrol problemi var idi, istər qastrol səfərlərində, istərsə də yerli tamaşalarda aktyorlar böyük hörmət-izzətlə, səmimiyyətlə qarşılanırdılar. İkinci həyatına başlayan İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı repertuar baxımından zənginləşmiş, müxtəliflik yaranmışdı. "Sevil"dan sonra "Sənsiz", "Aydın", "Yaşar", "Məşədi İbad", "Arşın mal alan" kimi böyük əsərlər teatrın repertuarına yer almışdı. Osetin dramaturqu Georgi Xuqayevin "Mənim səadətim, hardasan?" əsəri, Hidayətin "Məhəbbət yaşayır hələ", "Sən nə üçün yazayırsan?", "Məni qınamayın" poetik dramları uzun illər teatrın səhnəsində uğurla nümayiş olundu. S.Qurbanovun "Sənsiz" dramı, C.Cabbarlının "Aydın" faciəsi, Aleksandr Ostrovskinin "Cehizsiz qız", V.Şekspirin "Sonu yaxşı olan iş yaxşıdır" kimi sənət inciləri tamaşaçıları, sözün əsl mənasında, heyratlandırdı. M.F.Axundovun "Molla İbrahim Xəlil kimyəgər", İmran Qasımovla Həsən Seyidbəylinin "Sən nə üçün yazayırsan?", Anarın "Şəhərin yay günləri", Mar Baycıyevin "Hər evdə bayram olsun", Nahid Hacıyevin "Ömür gözleyir bizi", Mustafa İsgəndərzadənin "Səni kim unudar" dramları, Aleksandr Markeyenovun "Tribunal", həmçinin klassik və çağdaş dramaturgiyanın digər nümunələri teatrın səhnəsində hərəkətlə alqışlanırdı. Bütün bunlar İrəvan ədəbi mühitinin formalaşmasına, intibahına vəsile olurdu.

Xalq yazıçısı Anar yazır: "...Həmin dövrdə Ermənistan və ermənilər arasında yaşamaq bir fədakarlıq idisə, Hidayətin (təbii ki, adlarını sadalamadığım ziyalılarla birlikdə) gördüyü işləri (hətta icazə verilmiş olsa belə) görmək ikiqat fədakarlıq idi... Məllətçi ermənilər hər vaxtlə çalışırdılar ki, İrəvan ədəbi-elmi mühiti istənilən vaxt səviyyəsiz olsun. Bütün təzyiqlərə baxmayaraq, gizli mübarizədə dözümlü, iradə, məqsədyönlülük göstərən ziyalıların sayısında İrəvan ədəbi-elmi mühiti var olaraq qaldı. Heç şübhəsiz, bu xeyirxah işdə on altı il İrəvan Dövlət Teatrının direktoru, daha sonra Yazıçılar İttifaqının Azərbaycan bölməsinin rəhbəri vəzifəsində işləmiş Hidayətin xüsusi xidmətləri olmuşdur".

Azərbaycan yazıçılarının əsərləri İrəvanda Yazıçılar İttifaqının İdarə Heyətinin üzvü, Azərbaycan ədəbiyyatı Şurasının sədri Hidayət Orucovun redaktəsi ilə nəşr olunurdu. Şura Ermənistanında yaşayıb-yaradan azərbaycanlı müəlliflərin əlyazmalarını mətbuat səhifələrinə çıxarmaq və kitablara nəşr etdirməklə yanaşı, Azərbaycan dilini erməni auditoriyalarında, məclislərdə, televiziya və radioda səsləndirirdi. İttifaqın sədri və katib-

Ədəbiyyatın, incəsənətin, ümumiyyətlə, mədəniyyətin müxtəlif sahələrindən, milli siyasət, milli-mədəni dəyərlərimizdən bəhs edən 150-dən çox publisist araşdırmaların, esselərin müəllifi olan Hidayətin bədii tərcümə sahəsində fəaliyyəti də diqqətəlayiqdir.

lərinin iştirakı ilə Qərbi Azərbaycanda yaşayıb-yaradan yazıçılarımızın ümumrespublika toplantısı da ana dilimizdə keçirilirdi. Ermənistanında yaranan Azərbaycan ədəbiyyatı ildən-ildə daha geniş təbliğ olunur, təzə adlar, təzə istedadlar üzə çıxırdı. "Sovet Ermənistanı" qəzeti, İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının yaradıcı kollektivi, İrəvan Pedaqoji İnstitutu Azərbaycan bölməsinin müəllim heyəti, respublikanın müxtəlif şəhər və rayonlarında yaşayan qələm sahibləri, ümumiyyətlə, bütün Azərbaycan ziyalıları getdikcə Şuranın ətrafında sıx birləşdilər.

İrəvanda milli mətbuatın, Azərbaycan ədəbiyyatının, incəsənətinin inkişafına xidmət edən Hidayət Orucov on səkkiz il sonra Bakıya köçür və uzun müddət "Gənclik" nəşriyyatının baş redaktoru işləyir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin millətlərarası münasibətlər üzrə müşaviri kimi isə respublikamızda yaşayan milli azlıqların problemləri ilə ciddi məşğul olur. Akademik Kamal Abdulla yazır: "...Bütövlükdə Hidayət müəllimin ziyalı, şair, dövlət xadimi kimi fəaliyyəti vətənə, millətə, dövlətə şərəfli xidmət, şəxsiyyətinin bütövlüüyü nümunəsidir...".

Akademik Ağamusa Axundov yazırdı ki, xəlqilik və səmimiyyət Hidayətin şeirlərinin, nəsr və dram əsərlərinin dilinin canında və qanındadır. Bu fikirlər görkəmli dramaturq, nasir, publisist Hidayətin bütün yaradıcılığı boyu öz hakimliyini qoruyub saxlayır. O, "Məni səsləyəndə" (1970), "Məhəbbət qocalmır" (1973), "Bir az gözləyin məni" (1977), "Dənizi harayıldım" (1978), "Eviniz analı olsun" (1981), "Zirvə cığırını" (1982), "İrəvanda xal qalmadı" - dramaturgiya, nəsr, publisistika (1984), "Qatardan məktub" (1986), "Hərdən xatırla məni" (1988), "Sabaha çox var" (1990), "Mən belə yaşayıram" (1991), "Doxsanıncı il" (1992), "Həsrət" (1995), "Hərdən xatırla məni" - seçilmiş şeirlər (1998), "Sözün vaxtı" - publisistika (1999), "Ömrümün çəhlimləri" - şeirlər və poemalar (2002), "Burdan min atlı keçdi" (2004), "Seçilmiş əsərləri" (2007), "Özüm yazmaq istərdim" - tərcümələr (2011), "Azərbaycanda din: ən qədim dövrdən bu günədək" - monoqrafiya (2012), "Seçilmiş əsərlər", 7 cildə (2012), bu cildlər əlavə tərcümələrdən ibarət 2 cildə - "Özüm yazmaq istərdim" (2012) və "Tom dayının daxması" (2012) kitablarının müəllifidir.

Ədəbiyyatın, incəsənətin, ümumiyyətlə, mədəniyyətin müxtəlif sahələrindən, milli siyasət, milli-mədəni dəyərlərimizdən bəhs edən 150-dən çox publisist araşdırmaların, esselərin müəllifi olan Hidayətin bədii tərcümə sahəsində fəaliyyəti də diqqətəlayiqdir. O, V.Şekspirin "Sonu yaxşı olan iş yaxşıdır" dramını, böyük Amerika nasiri Harriet Biçer-Stounun "Tom dayının daxması" romanını, XIX əsr ingilis və island poeziyasından seçmələri, "Gözəllik suyu" adıyla nəşr etdirdiyi türk ədəbiyyatı antologiyasını, "Sovet xalqları ədəbiyyatından nümunələri Azərbaycan dilinə çevirmişdir. Hidayətin xarici dillərdə nəşr olunmuş "Mən belə yaşayıram" (rus dilində), "Axtarıq", "Sənsiz" (gürcü dilində), "Sabaha çox var" (Dağıstan dillərində) kitabları oxucular tərəfindən maraqla qarşılanmış, əsərləri iyirmidən çox dilə tərcümə olunmuşdur. Dram əsərləri Milli Akademik Dram Teatrında, S.Vurğun adına Akademik Rus Dram Teatrında, C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrında, Gənc Tamaşaçılar Teatrında, ölkəmizin digər dövlət teatrlarında, Ankara Bələdiyyə Teatrında, Ç.Aytmatov adına Qırğızistan Rus Akademik Dram Teatrında və bir çox başqa peşəkar səhnələrdə uğurla tamaşaya qoyulmuşdur.

Əməkdar incəsənət xadimi, Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbi mühitinin, teatrının intibahına şərəflə xidmət edən Hidayət Orucovun əməyi dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. 1970-ci ildə - 26 yaşında ikən SSRİ-nin "Əmək rəşadətine görə" medalı, 1978-ci ildə Azərbaycan KP MK Bürosunun qərarı ilə o vaxt respublikamızın ən yüksək mükafatı - Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı ilə təltif edilmişdir. Həmin il ona Ermənistan SSR-in Əməkdar mədəniyyət xadimi fəxri adı verilmişdir. Yazıçı 1988-ci ildə qonşu respublikanın ölkəmizə təcavüzü başlayan həmin fəxri addan rəsmən imtina etmişdir. Prezident İlham Əliyevin müvafiq sərəncamları ilə 2004-cü ildə Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında xidmətlərinə görə "Şöhrət" ordeni, 2014-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fəxri Diplomu, 2019-cu ildə 2-ci dərəcəli "Vətənə xidmətə görə" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Qırğız Res-